

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

KATARINA PETREKOVIĆ

**LJUBAV KAO KNJIŽEVNA TEMA U
HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI REALIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

KATARINA PETREKOVIĆ

**LJUBAV KAO KNJIŽEVNA TEMA U
HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI REALIZMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Zima

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Realizam.....	2
2.1 Hrvatski realizam	4
3. Ljubav i romansa u realizmu	4
4. August Šenoa.....	6
4.1 Zlatarevo zlato.....	7
5. Josip Kozarac	11
5.1 Tena.....	13
6. Zaključak.....	17
7. Popis literature.....	18

1. Uvod

Tema ovog završnog rada je ljubav kao motiv u hrvatskoj književnosti realizma na izabranim primjerima. Hrvatski realizam kao književna epoha javlja se u devetnaestom stoljeću, te se udaljava od poetika prethodnih razdoblja na način da u književnosti istražuje realno i stvarno.. U ovom radu koristit ću se izabranim djelom Augusta Šenoa i Josipa Kozarca. August Šenoa najvažnija je osoba hrvatske književnosti u 19. stoljeću. Za ovaj rad koristit ću njegov povijesni roman *Zlatarovo zlato* u kojem proučavam motiv ljubavi. Drugo djelo koje ću uzeti za pisanje ovog rada je pripovijetka *Tena*, Vinkovčanina Josipa Kozarca. Cilj ovog završnog rada je proučiti ljubavne teme u književnosti realizma.

Završni rad bit će podijeljen na nekoliko dijelova. U prvom dijelu pisat ću općenito o književnom razdoblju u kojem stvaraju August Šenoa i Josip Kozarac. Nakon toga definirat ću što je to ljubav, te navesti i hrvatske pisce koji su pisali o ljubavi. U zadnjem dijelu završnog rada analizirat će se dvije ljubavne priče. Tragičnu ljubavnu priču između Dore Krupićeve i Pavla Gregorijanca te ljubavnu životnu priču mlade djevojke Tene.

2. Realizam

Riječ realizam dolazi iz latinskog jezika. U latinskom jeziku riječ *res* označuje stvar dok riječ *realis* označuje stvarnost. Različiti su proučavatelji realizma definiciju epohe definirali na drugačiji način. U hrvatskom enciklopedijskom rječniku pojam realizam definira se na tri načina. Prvo se u filozofiji pojam realizam definira kao „tumačenje i promatranje svijeta i života usmjereno na stvarne, praktične, prisutne pojave i probleme“ (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>). U književnosti realizam se definira kao stilska epoha koja je obilježila drugu polovicu XIX. stoljeća i koja označuje svaku književnost koja inzistira na uvjerljivu odnosu prema zbilji. U likovnoj umjetnosti realizam se definira kao „*smjer i stil u drugoj polovici XIX. st. koji se javio u Francuskoj kao reakcija na romantizam*“ u kojemu su realistični slikari nastojali prikazati na što uvjerljiviji način svakonednevni život. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>).

Autor knjige *Od realizma do moderne*, Branko Milanović koristi Timofejevu i Flakerovu definiciju realizma ali spominje i Kohana. Aleksandar Flaker tvrdi da je realizam „sistem normi koje prevladaju u jednom posebnom dobu, a koje možemo jasno razdvojiti od normi razdoblja koje realizmu prethode i slijede.“ (prema Milanović 1972: 9-11). Timofejev kaže da je realizam „*stvaralaštvo umjetničko koje je zasnovano na rastojanjima da se s najvećom mogućom tačnošću i potpunosti izraze karakteristične crte životne stvarnosti.*“ (prema Milanović 1972: 7). Prema tome realizam je vrijeme u kojemu pisci žele *realis*, to jest stvarnost prikazati onakvom kakva je bila u tom trenutku u svijetu. Pisci realizma odmaknuli su se od svojih romantičarskih prethodnika koji su predstavljali nerealnost, nestvarnost i romantičnost. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53304>).

Termin realizam prvi se put pojavio u filozofiji u 18. stoljeću. Nešto kasnije u 19. stoljeću dospio je i u književnost. Flaker u svojem djelu *Stilske formacije*, u kojem nastoji precizirati pojam književnog pravca, navodi kako postoje različiti izvori koji istražuju kako je nastao pravac realizam. Naime, neki književni povjesničari ističu Balzaca kao začetnika realizma u francuskoj književnosti, dok se istovremeno nameće i Gogolj kao začetnik realizma u ruskoj književnosti. Flaker u svom djelu piše kako su „Schiller i Friedrich Schlegel među prvima (...) govorili o realizmu u književnosti, upotrebljavajući taj pojam kao opreku idealizmu“ (Flaker

1986: 123). Iako se iz Francuske pojam proširio prema drugim književnostima, realizam se kao književni pokret afirmirao osamdesetih godina devetnaestog stoljeća. U Francuskoj se pojam pojavljuje u člancima gdje se raspravljalo treba li se stvarnost prikazati vjerodostojno, realno ili ne. Kako se pojam realizam širio na druge književnosti, tako se počeo pojavljivati u anglosaskim književnostima. Neke europske zemlje imale su svoje inačice realizma. U Italiji se koristio pojam verizam te je imao obilježja realizma, a u Njemačkoj je Otto Ludwig iznio termin poetski realizam. U ruskoj književnosti naziv Gogoljev pravac označuje dolazak realizma.

Prema Milanovićevom mišljenju, ovo se stilsko razdoblje razlikuje od drugih po autorovoj želji da život lika prikaže što više objektivnije. "*Realizam je u tom gledanju shvaćan kao regulativni pojam, sistem normi koje prevladavaju u jednom posebnom dobu, a koje možemo jasno razdvojiti od normi razdoblja koje realizmu prethode-slijede*" (Milanović 1972: 9).

Kada opisujemo pojam realizam vrlo vjerojatno prva riječ koju ćemo koristiti je realno, stvarno i tu Milanović u svom djelu upozorava kako stvarnost nije uvijek jednako prikazana kod autora realizma: „*Za neke je stvarnost oslobođena fantastike, za druge ne može biti ništa fantastičnije i nenadanije od zbilje; pojam tipičnog neki izjednačavaju sa prosječnim, dok se po shvatanju drugih upravo u posebnim i izuzetnim slučajevima i najbolje izražava duh i dah opštega.*“ (Milanović, 1972 : 10/11).

Književna vrsta koja prevladava u realizmu je roman. Roman u tom *razdoblju* „*zahvaća sudbinu jednog ili nekoliko pojedinaca u dužem vremenskom rasponu. Tu on sudbinu opisuje kontinuirano, od početka do kraja, s posebnom sklonošću da se početak i kraj uokvire rođenjem i smrću kao priznatim sudbinskim okvirima ljudskoga života.*“ (Solar 1997: 213). U ovakvim romanima, autori život svojih likova, poput Emme Bovary, Ane Karenjine, ili Tene, opisuju na način da prikazuju važne događaje koji su se dogodili vezano za život tog lika. Zanimljivo je da na taj način čitatelj može pratiti život lika te što lik misli i osjeća, poput, primjerice, Raskolnikova, gdje vidimo njegove misli nakon zločina, te na kraju i njihov kraj, koji je, poput realnosti, stvaran i tragičan. (Solar 1997: 160).

2.1 Hrvatski realizam

U hrvatskoj se književnosti pojam realizma prvi put javlja tek u drugoj polovici devetnaestog stoljeća. Za početak realizma u Hrvatskoj možemo uzeti vrijeme kada su se kod nas počeli prevoditi ruski, francuski i njemački realisti. Za to vrijeme možemo reći kako nastaje pravi realizam kod nas, jer tada su naši književnici došli u doticaj s realističkom tematikom stranih realista. Kao i kod svjetske književnosti, mnogi se proučavatelji hrvatske književnosti realizma ne mogu dogovoriti oko godine početka, ali i kraja realizma u Hrvatskoj. Flaker piše kako početak hrvatskog realizma obilježava Kumičićevo djelo (Flaker 1986:164), dok za godinu završetka realizma smatraju godinu kada je na glavnom trgu spaljena mađarska zastava.

Neke od teme kojima se bave hrvatski pisci realizma su propadanje plemstva, prelazak seljaka sa sela u grad, krize s kojima se naši intelektualci susreću te društvene i ekonomske razlike. pisci su u svojim djelima opisivali život u zavičajima u kojima su i sami živjeli, npr. Kozarac je kao Slavonac opisivao odnose u Slavoniji. Hrvatski se realizam može podijeliti u dva podrazdoblja, a to su psihološki i kritički realizam. Psihološki se realizam javlja zadnjih godina devetnaestog stoljeća, dok se kritički realizam javlja osamdesetih godina. U to vrijeme pisci su se bavili temama propadanja sela, teškog seljačkog života i iseljavanjem. Neki od naših najvažnijih predstavnika realizma su Silvije Strahimir Kranjčević, Ksaver Šandor Gjalski te Ante Kovačić. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>).

3. Ljubav i romansa u realizmu

U književnosti se ni jedna emocija ne pojavljuje toliko često kao ljubav. Nju su pisci od antičkih vremena koristili kao inspiraciju, ta je emocija kroz našu povijest opjevana i opisana tisuću puta. Možemo je pronaći u srednjovjekovnoj legendi o Tristanu i Izolde. Shakespeare ju je opjevao u svjetskoj poznatoj tragičnoj drami Romeo i Julijeta, gdje prepreku ljubavi dvoje mladih čine njihovi roditelji. Ni u našoj književnosti motiv ljubavi nije izostajao. Jedna od najjednostavnijih definicija na koju nailazimo kada pretražujemo pojam ljubavi je to da je ona osjećaj privrženosti prema nekome. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37737>).

Nikola Vitov Gučetić, dubrovački filozof iz 16. stoljeća pisao je o ljubavi u djelu „Dijalog o ljubavi“. Gučetić u svom „Dijalogu o ljubavi“ pomoću Cvijete i Mare daje odgovore na pitanja što je to ljubav te izlaganje započinje Platonom koji o ljubavi ima dva mišljenja – jedno je da

je ljubav Bog i da je ljubav početak iz kojega je u kaosu nastala žudnja za uresom, a drugo je da je ljubav demon između bogova i ljudi jer nijedan od bogova nije mogao uživati svoje vječno dobro bez velike ljubavi. Ljubav koju je Platon nazivao demonom, nazivala se ljubav po tome što pobuđuje našu moć požude za lijepim ili za dobrim, a demonom zbog toga što utiskuje i unosi iz viših i božanskih supstanci sliku lijepog i dobrog u našu dušu. (Gučetić: 1995: 165-169). U daljnjem dijalogu Gučetić pomoću lika Mare upoznaje čitatelja s razlikama u ljubavi. Naime, Maru zanima zašto se ljubav u čovjeku razlikuje od ljubavi koja se nalazi u stablima, te joj Cvijeta odgovara kako čovjekova duša u sebi ima četiri moći. Dvije se zovu razumima, jedan je viši i on djeluje na opće, vječne i božanske stvari, a drugi je niži i bavi se pojedinačnostima te se brine oko zemaljskih stvari. Ostale dvije moći su žudnje - jedna je u razumu te ga uvijek sluša (volja), a druga se nalazi u čulu (u drevno doba su je nazivali pohotom/požudom). Platon ih je prikazao kao dva konja koja vuku kola. Jedan je bijel i lijep, a je drugi crn i ružan. (Gučetić 1995: 175-177). Gučetić upozorava i na činjenicu neuzvraćene ljubavi te na to pitanje daje odgovor; poput Platona smatra da se savršena preobrazba iz ljubavnika u ljubavnicu događa samo ako je ljubav uzvraćena jer za savršenu preobrazbu obje strane moraju biti jednako spremne da se preobrazu jedno u drugo. Također, govori kako postoje još dvije vrste ljubavi, prijateljska i putena. Prijateljskom želimo dobro drugima, a putenom želimo dobro sebi. Sveti Toma je dodatno pojasnio te dvije ljubavi: nije moguće naći prijateljsku bez putene, jer nam se dobro koje želimo prijatelju preko njega i vraća. Razlika u prijateljstvu i ljubavi je u tome što se prijateljstvo sastoji od davanja i uzvratanja ljubavi, a ljubav može sadržavati samo jedno od toga. (Gučetić 1995: 221-245).

U svojoj knjizi *O ljubavi*, francuski pisac Stendhal je opisao kako postoje četiri različite ljubavi: ljubav kao strast, ljubav kao ukus, ljubav kao fizička ljubav te ljubav iz svijeta. Piše nam o postupku rađanja ljubavi. Kod rađanja ljubavi prvo dolazi do divljenja, potom u nama dolazi do drugog koraka kad se u sebi divimo kada ljubimo neku osobu. Za Stendhala treći korak u rađanju ljubavi je nada. Nakon tog koraka dolazi do rađanja ljubavi. Stendhal kaže da je ljubav poput groznice „ona se rađa i gasi, a da volja u tome ne igra ni najmanju ulogu.“ (Stendal 1981: 30). Stendhal kaže kako je ljubav i kao artefakt. Objašnjava kako je na tu ideju došao promatrajući grančice drveta, koje se kristaliziraju kada upadnu u rudnik soli i postaju naizgled neprocjenjivo vrijedan predmet, dok je na površni ostala obična, neugledna, bezvrijedna grančica. Za njega je ljubav plod mašte, projekcija vlastitog ego-ideala na objekt koji to često ne zaslužuje. Kad stvarnost dođe na vidjelo, kristalizacija nestaje, a s njom i ljubav (Stendal 1981: 28-30).

4. August Šenoa

August Šenoa rođen je u Zagrebu 1838. godine te je jedan od najčitanijih hrvatskih pisaca. Nakon prvog razreda u Pečuhu, gimnaziju je završio u Zagrebu. Tijekom gimnazijskog obrazovanja neki od profesora bili su mu Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić te Matija Mesić. Nakon završene gimnazije Šenoa upisuje studij prava u Pragu, ali ga nije završio. Iako je kao gimnazijalac objavio svoju prvu pjesmu, August Šenoa se kao pisac počeo afirmirati tek 1862. godine. Te godine je u Pragu počeo pisati svoje prve političke analize za novine *Pozor*. Šenoa je nakon Praga otišao u Beč gdje je radio kao uređivač časopisa *Glasonoša*.

August Šenoa je kroz svoje radove u novinske članke uveo obilježja feljtona, to jest duhovitost te miješanje stvarnosti i fikcije. Njegovi feljtoni *Zagrebulje* predstavljaju najpopularniji dio njegovog feljtonskog opusa. U svojim djelima Šenoa je pisao o raznim temama, pisao je o svakidašnjici, političkim intrigama, domoljublju te o malograđanskom životu. U svom članku *Naša književnost* iz 1865. godine, u kojem piše o trenutačnom stanju u hrvatskoj književnosti, iznio je svoje nezadovoljstvo tadašnjim ponašanjem prema književnosti. Osim nezadovoljstva na području književnosti, Šenoa je imao i primjedbe na stanje u zagrebačkom kazalištu te je oko toga raspravljao i s Dimitrijom Demetrom. Od Demetra je Šenoa preuzeo mjesto ravnatelja hrvatskog kazališta te je tu funkciju obnašao do 1870. godine. Šenoa je kroz svoje djelovanje kao dramaturg i savjetnik pomogao u reformiranju hrvatskog glumišta te je na pozornicu uveo i djela francuskih pisaca. Sam u pisanju drama nije bio uspješan. Napisao je samo građansku dramu *Ljubica* u kojoj je prikazao negativnosti društva. Kazališna publika za takvu realnu dramu nije bila spremna pa je njegova *Ljubica* doživjela neuspjeh. (Jurišić 2004: 333-334).

Šenoa je pisao u svim žanrovima književnosti. Pisao je i pjesme, ali ih nikada nije objavio jer je bio svjestan da mu lirika nije bila jača strana. U poeziju je uveo oblik povjestica, a neke od njegovih najpoznatijih povjestica su *Kameni svatovi*, *Kugina kuća*, *Propast Venecije* i *Postolar i vrag*. Za života najveću su mu slavu ipak donijeli njegovi romani i pripovijetke. Romani su većinom povijesne tematike, dok je u povjesticama pisao o prošlosti. Svojom izborom tema za povjestice Šenoa je otvorio vrata realistima koji su bili zaokupljeni tim temama krajem 19.

stoljeća. U svojoj pripovijetki *Barun Ivica*, Šenoa je pisao o propadanju seljačkih zadruga. U romanu *Prosjak Luka* opisao je prosjački sloj društva. Njegov prvi povijesni roman je *Zlatarovo zlato*, objavljen 1871. godine. Nakon toga objavio je i romane *Čuvaj se senjske ruke*, napisan 1875. godine, te *Seljačku bunu* 1877. godine. U njima isto kao i u *Zlatarovu zlatu* postoji usporednost povijesnih događanja, ali i ljubavne priče. August Šenoa jedan je od najvećih književnika svoga vremena. Našoj je književnosti dao ogroman doprinos, a njegova su djela čitana i danas. (Jurišić 2004: 334-335).

4.1 Zlatarevo zlato

Djelo *Zlatarevo zlato* prvi je povijesni roman u hrvatskoj književnosti. Roman je objavljen prvi put 1871. godine u *Vijencu*. Napisan je po predlošcima povijesnih dokumenata iz grada Zagreba iz 16. stoljeća. Roman prati sudbinu viših i nižih slojeva društva, kmetova i plemića. U središte teme Šenoa stavlja sukob građana grada Zagreba s feudalcima te romantičnu i nevinu ljubav Pavla i Dore, koji pripadaju različitim slojevima društva. Vrijeme je radnje u razdoblju od 1574. do 1579. godine. U tom kratkom periodu, građani su u žestokoj svađi s plemićima, jer im plemići žele oteti prava koja su oni stekli na teški način.

Šenoa u *Zlatarovom zlatu* unosi raznolik skup književnih likova, a najviše pozornosti daje pozitivnim likovima. Zanimljivo je kako se Šenoini likovi mogu podijeliti na crno i bijelo, odnosno na dobre i loše likove, kao u bajkama. Piščevi se glavni likovi stalno sukobljavaju s glavnim negativcima u djelu. Većina tih likova i događaja napisano je prema stvarnim povijesnim događajima, ali i likovima. Podatke o njima Šenoa je pronašao u arhivskoj građi grada Zagreba te iz djela istaknutih povjesničara i kroničara poput Adama Baltazara Krčelića, Antuna Vrameca, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i dr. (Zovko 2017:70-72).

Šenoa je u svojem romanu htio ostati povijesno točan te je uz to pokušao što vještije prikazati kako je građanstvo Zagreba tada pričalo. Tako je dodao u standardni jezični govor i arhaični govor te strane riječi. *Zlatarevo zlato* kao prvi i jedan od prvih hrvatskih romana modernoga doba otvorio je put ne samo razdoblju realizma već i cijeloj novijoj hrvatskoj proznoj književnosti. Roman je po svojim poetičkim odlikama na granici između romantizma i realizma. Romantičarska obilježja možemo pronaći u ljubavnoj fabuli koju ugrožava osvetnička strast. Glavni likovi i ljubavnici su Dora i Pavao, a romansu im kvare Klara i Grga Čokolin.

Kod prvog susreta čitatelja s likom, Šenoa nam opisuje njegov karakter te odmah možemo vidjeti je li osoba dobra ili loša. Šenoa je svoje likove potpuno okarakterizirao. Njegovi se likovi ne mijenjaju. Oni koji su dobri ostaju dobri do kraja, a oni koji su loši isto tako ostaju loši do kraja, nema prijelaza s jedne na drugu stranu. (Zovko 2017: 73-80).

Na početku romana susrećemo likove Magde, Grge Čokolina, Dore i njezinog oca Petra Krupića. U prvom poglavlju Grga prosi od Petra Krupića da mu da Doru za ženu, ali on to odbija pravdajući se kako je Dora još mlada. Nakon Petrova odbijanja, Grga smišlja prvu osvetu. Svojim je spletkama osigurao Magdi, Dorinoj kumi, da plati kaznu zbog nepoštivanja nekog propisa. Ta ga je osveta samo trenutno zadovoljila, jer već gleda kako da se osveti nekom drugom prilikom. (Šenoa 2004: 7-16).

U drugom poglavlju pripovjedač donosi povijest grada ali i priča o svađi između Zagreba i Gregorijanca te o borbi hrvatskih velikaša protiv sve većeg njemačkog utjecaja. Tom prilikom u Zagreb Gregorijancu dolazi i kanonik Antun Vramec kako bi razgovarali o sve većoj njemačkoj opasnosti. Godinu dana nakon tog susreta u Zagreb se vraća mladi Gregorijančev sin Pavao. U tom trenutku grad je u neredu jer svjetina želi uništiti kuću izdajici te se u tom neredu nalazi Dora na koju skoro naleti konjanik, ali ju na kraju spašava Pavao te ovdje počinje njihova ljubavna priča: *“Prope se konj, griva mu gori. Kao da ga je vrag poklopio, srta u vrtlog plahoga puka. A za njim drugi konji prkoseći uzdi. Rasklanja se puk. Puče trgov čistina. Po njoj juri čopor paklenih atova, a pred njima vranac s plamtećom grivom. Pred čoporom bježi djevojka mlada i lijepa. Klonu k zemlji. Sad će je zastići paklena hajka, sad će je zgaziti. »Jao!«, razlijegalo se je pukom, »propala je sirota!« Ali kao strijela doleti s jedne strane mladi junak na zelenku, sagnu se k djevojci, uhvati je za pas i dignuv je na sedlo odjuri prema Kaptolskim vratima.”* (Šenoa 2004: 36).

Nakon što nas je pripovjedač upoznao sa svim likovima u romanu ali i povijesnim dijelom, radnja se počinje brzo odvijati. Vrijeme radnje skače na godinu 1576. Pavle se vraća iz bitke kod Hrastovice gdje je bio ranjen, ali ga je spasio vlaški uskok Miloš Radak. Ispovjedio je tada svoju ljubav prema Dori, govorio joj je kako ga je samo njezina ljubav spasila od smrti.

Dora je u tom trenutku pognula glavu na Pavlovo rame, a to je s vrata vidio brijač Grga. Sve što je vidio prvo je ispričao gospama Frayovski i Šafranički te je krenuo prema Medvedgradu. Kada je stigao na Medvedgrad Grga je svoje doživljaje odao Pavlovom ocu Stjepku te se od tog trenutka radnja komplicira. Stjepko preko Grge šalje pismo Klari Grubarovoj u kojem ju moli da mu zavede sina kako bi ga spasila od Dore. Pavao nerado kreće put Samobora, kao da je

predosjećao loše stvari koje će se tamo dogoditi. Prije odlaska za Samobor Pavao se zaručio s Dorom. (Šenoa 2004: 51-77). U Samoboru Pavao večera s Klarom, koja ga svim silama želi pridobiti, ali ne uspijeva jer joj je ispalo pismo koje joj je Stjepko napisao. Pavle pročitavši pismo bježi iz Samobora te na putu sreće Jerka koji mu govori kako njegov otac i Grga planiraju oteti Doru. U tom razgovoru saznajemo kako je Jerko i Stjepkov sin. Naime Jerko je sin kmetkinje, a odrastao je kod ujaka fratra jer mu je majka mrtva. Od njezine smrti on se pretvarao da je gluh i njem jer je bio u strahu za svoj život. Sljedećeg dana Pavle i Radak spašavaju Doru te Pavle odlazi obavijestiti oca kako mu plan nije uspio. Svu tu svađu čuje Pavlova majka, koja od previše uzbuđenja i muke umire. (Šenoa 2004: 97-124).

Nakon tih događanja, radnja se u romanu usporava, te pripovjedač ponovno naglašava povijest, godina je 1578. te podbanom postaje Stjepko Gregorijanec. U tom razdoblju Pavao je od strica dobio Mokrice te je planirao oženiti Doru, a ban Kristof Ungnad od Sonneka dobiva Samobor te sa svojom vojskom odlazi u Samobor. Klara, kada je vidjela da se ne može obraniti od napada bana, zavodi bana Kristofa Ungnada od Sonneka te postaje banicom. U Zagrebu Stjepko sve više maltretira građane koji se žale na njega ali ne uspijevaju jer ga Klara spašava. Fatalna Klara pokušala je još jednom razdvojiti Doru i Pavla, ali joj ni to ne uspijeva te je odlučuje otrovati. Tijekom ponovnih nereda, gdje se sukobljavaju građani i banova vojska, nepoznati vojnik ulazi u Dorinu kuću te joj u vodu stavlja otrov. Pavao, koji je tada bio u Mokricama, dolazi do Dore u trenutku u kojem ona pada mrtva na pod. Nakon Dorine smrti svu nepravdu stiže ruka pravde. Klara posjećuje mrtvo Dorino tijelo, Pavle ju proklinje te se Dori kune na vječnu ljubav. Grgu stiže ruka pravde u obliku metka kojeg je pucao Radak. Stjepko je prisiljen abdicirati, a 1592. godine i umire, sa spoznajom kako se i njegova loza Gregorijanec gasi. (Šenoa 2004: 205-287).

5.2 Ljubav Dore i Pavla

Zlatarovo zlato povijesni je roman, ali u njegovom se središtu nalazi ljubavna priča. Junaci ove ljubavne priče su Dora Krupićeva te Pavle Gregorijanec. Njihova je ljubav zabranjena, naime oni dolaze iz različitih slojeva društva. Dora je kći gradskog zlatara Krupića, dok je Pavle sin okrutnog vladara Medvedgrada Stjepka Gregorijanca. Njihov prvi susret događa se sasvim slučajno. Prilikom povratka u grad, Pavle u gradu nailazi na nered, u svoj toj gužvi našla se i Dora Krupićeva. Bježeći od sigurne smrti pod kopitima konja u zadnji tren je spašava Pavle. Nježna i mlada Dora se nakon spašavanja zaljubljuje u Pavla. Samo spašavanje ima srednjovjekovne romantičke elemente gdje mladi junak spašava damu u nevolji.

Nakon njihovog prvog susreta Pavle odlazi u bitku gdje je ranjen te misleći kako će umrijeti razmišlja o Dori. Vrativši se iz bitke odlazi u kuću Dore Krupičeve te ju nalazi kako nepomično leži u krevetu. U tom trenutku Pavle izgovara svoju ljubav koju osjeća prema Dori te pogne glavu na njezine ruke, ona se u tom trenutku razbudi te položi svoju glavu na njegovo rame (Šenoa 2004:56-64). Ovaj intimni trenutak između dvoje mladih ljudi ostao bi sasvim neprimijećen od strane drugih ljudi, da se u njega nije upleo pokvareni Grga. Grga Čokolin je antagonist u ovoj ljubavnoj priči. Naime on je htio Doru za sebe, te kada ga je njezin otac odbio odlučio se osvetiti te je radio neprilike njezinoj obitelji. Vidjevši s vrata kako su Dora i Pavle naslonjeni jedno na drugo, Grga se okreće te odlazi Pavlovom ocu reći za njihovu ljubav. Prije nego što je došao do oca, sreo je dvije građanke kojima je ispričao što je vidio. Ta će njegova spletko jako naštetiti Dori. Kada je njezin otac čuo za događanja između Dore i Pavla odlučuje Doru izbaciti iz kuće. U međuvremenu Grga prepričava Stjepku ljubav Dore i Pavla. Stjepko, Pavlov otac odlučuje poslati pismo samoborskoj udovici plemkinji Klari Grubarovoj kako bi zavela njegovog sina i spasila ga od Dore. U ovom trenutku u život ljubavnog para ulazi i Klara, fatalna žena i čista suprotnost Dori. Ona se zaljubljuje u Pavla te ga odlučuje imati samo sa sebe. Ljubav koju Klara osjeća za Pavla kriva je ljubav, opsesivna je, jer želi na sve moguće načine doći do cilja. Njezin je cilj bio Pavle koji nije gajio nikakve osjećaje prema njoj. Kada je Pavle vidio očevo pismo u kojem on moli da zavede njegovog sina, Klara ga je još više udaljila od sebe. . Ovdje se ljubav između Pavla i Dore još više zakomplicirala. Sada s jedne strane imamo Klaru koja pod svaku cijenu želi Pavla, te Grgu koji želi Doru. Oni čine suprotnost jedni drugima, kao u bajci. Klara i Grga su predstavnici lošega i manipulativnoga. (Šenoa 2004: 85-90).

Nakon što je saznao kako ga je njegov vlastiti otac prevario, Pavle se žurno vraća u Zagreb. Na putu se sastane s Jerkom, koji mu prizna da nije nijem te da je njegov brat. Jerko mu govori kako se mora požuriti i čim brže vratiti u Zagreb jer je naćuo kako Grga planira oteti Doru. Ovdje ljubav Dore i Pavle dolazi na kušnju jer se postavlja pitanje hoće li Pavle stići na vrijeme da spasi Doru. Pavle je stigao na vrijeme te je spasio Doru. Njegovo junaćko ponašanje nije bilo bez posljedica. Naime kada se Pavle vratio kući gdje je suoćio oca sa stvarima koje je učinio protiv njega, njegova majka ćuvši to umire. (Šenoa 2004: 95-111).

Spasivši Doru iz Grginih ruku, Pavle se odlučuje oženiti Dorom. Na žalost, ljubavna idila između Pavle i Dore nije dugo trajala. Negativci u ovom romanu nisu mogli dopustiti da njih dvoje budu sretni. Grga Čokolin odlučuje se na radikalnan potez. Dok su se ponovno odvijali neredi u gradu, dojuri do Dorine kuće konjanik te dok ona nije gledala u vodu joj usipa prašak.

Dori nije više bilo spasa nakon što je popila vodu. Umire u agoniji zazivajući oca i Pavla. Ovdje završava ljubavna priča Dore i Pavla. Po njezinom završetku možemo je nazvati i tragičnom jer mlada junakinja umire. Tijekom cijelog romana Dora i Pavle su uspješno prevladavali sve nedaće koje su im stajale na putu, ali mržnju i želju za osvetom od strane Klare i Grge nisu mogli pobijediti. Nakon Dorine smrti Pavle se na njezinom odru zakleo na vječnu ljubav prema njoj. On se nikad više nije zaljubio, a skončao je na bojnopolju. (Šenoa 2004: 229-260).

5. Josip Kozarac

Josip Kozarac rodio se u Vinkovcima 1856. godine. Potječe iz malograđanske obitelji. Kao dijete je ostao bez oca te je brigu o školovanju vodila njegova majka. U Vinkovcima je završio pučku školu i gimnaziju. Nakon što je završio gimnazijsko školovanje, Kozarac dobiva stipendiju za studij šumarstva u Beču. Poslije završetka studiranja, očaran ljepotom svoje rodne zemlje, Kozarac prihvaća službovanje po slavonskim selima. Radio je mnogim mjestima u Slavoniji, a neka od njih bili su Vinkovci, Županja, Jasenovac, Nova Gradiška pa sve do Lipovljana. (Merkler 1996: 87). Svo bogatstvo Slavonije Kozarac je kasnije hvalio u svojim biografskim zapisima. Svojim radom i trudom postao je jedan od vodećih ljudi među šumarskim stručnjacima svoga vremena. Uređivao je i objavljivao svoje naslove u Šumarskom listu. Sav njegov naporan rad i trud zaustavlja se 1906. godine kada obolijeva od tuberkuloze te umire u Koprivnici. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33565>).

Tijekom cijeloga života Kozarac nikad nije prestajao pisati. Sve što je doživljavao u prirodi Kozarac je na poseban način prenosio i u svoju književnost. Sav njegov život, njegovi stručni radovi i ostvarenja neraskidivo su vezani uz ljepotu njegova zavičaja, te bogatstvo i stvarnost koju Slavonije koju je on htio promijeniti. Kako navodi Merkler u Kozarčevoj životopisu kritičari su mu predbacivali da je „*ekonom i socijalni pisac*“, da je *tendenciozan, didaktičan i moralizatorski pristup književnosti u njemu uništio iskrenoga lirika*“ (Merkler 1996: 88). Nitko mu ne može zasjeniti njegovo postignuće u *Teni, Slavonskoj šumi* te *Miri Kodolićevoj*, Kozarčeva djela bogata su porukama u kojima govori o ljepoti Slavonije te piše o svojoj zabrinutosti za njezinu sudbinu te kako bi, ako se razotkrije problem, Slavoniju moglo spasiti te pokrenuti pozitivne promjene. (Merkler 1996: 91-92).

Teme za svoja književna djela Kozarac je crpio iz životne stvarnosti, a njemu je to bila Slavonija. Nakon što je dobio savjet od Šenoa koji mu je poručio da treba kopirati narav, a ne

knjigu, Kozarac shvaća da su njegovi prvi pokušaji daleki od stvarnosti u kojoj živi te potaknut Šenoininim savjetom piše pripovijetku *Biser-Kata*. Ona je prva u nizu pripovijetki s tematikom života u slavonskom selu, s istaknutim ženskim glavnim likom te poetičnom slikom tragične i velike iskrene ljubavi. Kozarac u svojim pripovijetkama oštro kritizira životnu stvarnost sela, propast tradicija i svjetonazora. U isti mah s oduševljenjem opisuje ljepotu žene i druge velike emocije. (Merkler 1996: 90).

Kritika nije bila na strani Kozarca nakon što je objavio *Biser-Katu*. Smatrali su kako je za tadašnje ukuse ljudi on bio previše konkretan i realističan. Optužuju ga da je u pisanju previše slobodan i provokativan.. Njegovu pripovijetku *Tena* odbila je Matica hrvatska. Kada je bila objavljena u časopisu *Dom i svijet*, njihov izdavač Kumičić ju je na svoju inicijativu promijenio i izbacivši iz nje „nepoćudne“ najsmionije dijelove. Problematiku sela Kozarac je obradio i u svojem poznatom romanu *Mrtvi kapitali*. Njegovi *Mrtvi kapitali* isto je kao i prethodne pripovijetke usmjeren prodiranju ideja o oživljavanju slavonskog sela, te o blagu koje mrtvo i neiskorišteno leži u slavonskoj zemlji, koje treba marljive ruke da se pretvore u izvor sreće i blagostanja. Uz glavnu temu, Kozarac u ovom romanu otvara i druga pitanja, poput problema braka, gradskog života, svijeta činovnika. Te probleme je Kozarac samo natuknuo u romanu jer je svoju pažnju okrenuo prema poruci romana a to je buđenje „mrtvih kapitala“, odnosno Slavonije. (Merkler 1996: 91).

Nakon što je njegov roman *Mrtvi kapitali* bio dobro prihvaćen u društvu, Kozarac je sličnu poruku želio natuknuti i u ostalim svojim djelima, tako da je i roman *Među svjetlom i tminom* imao sličnu tematiku. Bez obzira na njegov uspjeh s romanima i porukom koju su oni odašiljali, s praktičke strane nije bilo prevelikoga učinka. Njegove poruke, iako dovoljno jasne, nisu bile dovoljno jake da u društvo donese neke promjene. Potaknut time Kozarac se odlučio okrenuti čovjeku i njegovim problemima. Tražio je u pojedincu odgovore na pitanja, o svrsi i smislu čovjekova života i postojanja. U tom razdoblju nastaju njegove psihološke novele koje su se svojom temom počele udaljavati od realizma te su bile najavljiivači moderne. Njegova djela *Donna Ines*, *Mira Kodolićeva* i *Oprava*, ponovno kao glavnog lika imaju ženu te se bave pitanjima braka i bračnih odnosa. Kozarac u navedenim djelima detaljno analizira ljudsku dušu, tražeći u njima one neke prirodne zakone i instinkte koje je upoznao proučavajući svijet prirode i njegovu hijerarhiju. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=33565>).

Većina Kozarčevih junakinja, poput Tene, pripada među najbolje opisane ženske likove u hrvatskoj prozi 19. stoljeća. Kritika njegovu novelu *Oprava*, a na temelju njezina psihologizma, stavlja na vrh njegovog stvaralaštva. On je u svojim djelima bježao od bilo kakvog idealiziranja

života, prikazao ga je onakvim kakav je bio, surov i stvaran. Kozarac je u svojim djelima iskazivao ljubav i vjeru u svoje rodno mjesto i u svoje sugrađane. (Merkler 1996: 92).

5.1 Pripovijetka *Tena* (objavljena 1894. godine)

Pripovijetka *Tena* djelo je autora Josipa Kozarca. Prvi put je objavljena 1894. godine. Već u prvom ulomku Kozarac nas upoznaje s glavnom junakinjom, koliko je njezin izgled bio važan možemo vidjeti u tome kako Kozarac već u prvoj riječi opisuje njezinu ljepotu. Njezin izgled stavlja ispred svih djevojaka u mjestu. „*U šesnaestoj svojoj godini bila je uzrasla i tanka kao da je iz vode iskočila, i činilo se, da će biti i preveć visoka, pa su joj drugarice već počele prišivati kojekakva nelijepa imena. Lice joj je bilo poneklo mrko, sa onom neizrazitom bojom, kadano se još nije moglo znati, hoće li biti blijeda crnka ili rumeno-bijela (...) tko ju je vidio zažarenu od žege ili posla, taj je bez dugog razmišljanja rekao da će biti ljepotica (...) nije bila od onih preranih ljepota, nego od onih, koje se pokasno razvijaju.* (Kozarac 1996: 92).

Tenina ljepota bit će kao zvijezda vodilja u pripovijetki. Ona će biti glavni motiv i glavni krivac Tenine sudbine. Tenu kroz ovu kratku pripovijetku upoznajemo kao kćer jedinicu koja je bila previše nalik ocu. Naime, Kozarac Tenina oca opisuje kao lijenoga i nesposobna: Jerko „*od svinjara postane kućegazda, gospodar*“, a ne zna „*ni kako se plug drži, ne zna ni kola rastaviti, ne ima pojma da svatko mora porez plaćati!*“ (Kozarac 1996: 94). Tenina je majka bila glava kuće, no, djevojka sve do smrti svoje majke nije pokazivala nikakav interes za uobičajene društvene norme, te pripovjedač naglašava da se Tena uvrkla u oca. Njezina majka, vidjevši da Tena nije pokazivala nikakve interese prema mladićima u selu, odlučila je za nju izabrati muža. Izabrala je „*dosta uglednog i dosta imućnoga*“ (Kozarac 1996: 95) muža, ali Teni je bilo svejedno, nije se protivila braku ali nije bila ni previše vesela, kao da njezino srce nema ni tračak emocije ljubavi u sebi. Tenina majka je preminula nakon što joj je izabrala muža, a Tena se napokon osjećala slobodno. Nedugo zatim u Tenin život postepeno dolaze tri muškarca: vojnik Jaroslav Beranek, imućan gospodin Leon te Ciganin Đorđe.

Kozarac nas prvo upoznaje s Jaroslavom Beranekom, vojnikom austrougarske čete, koji je igrom slučaja bio smješten u njezinoj kući. Taj susret možemo opisati ljubav na prvi pogled: „*A onaj plamen, što joj je taj čas izbijao iz očiju, potvrđivao je njemu onu njegovu misao, da je ona već njegova... I on joj je zbilja progovorio, i to tako drsko-umiljato kao što joj njezin Joza nigda nije znao govoriti. Kao što je ona njega prvim pogledom, tako je on nju prvom riječju osvojio*“ (Kozarac 1996: 96). Za nju je vodnik bio ono nešto drugačije, posebnije od drugih, nakon što je upoznala njega počela je i upoznavati ljubav, više nije bila djevojka kojoj iz srca ne izbija ljubavni žar, naprotiv bila je djevojka koja je *“zbilja ljubila, ljubila prvi put. Da nije vidjela vodnika, ona možebiti za cijeloga života ne bi ni znala što je prava ljubav.*“ (Kozarac 1996: 97). Tu dolazimo do prvih pravih sretnih dana u Teninom životu i u selu. Nitko nije bio zavidan Teninoj ljepoti, nitko ju nije ni kudio zbog njezine ljubavi. Tena je živjela za mladićev pogled i zvuk njegovog glasa. Iako je Tena iz dana u dan rasla u sve veću ljepoticu, nije primjećivala svoju fizičku ljepotu jer njoj je sav svijet bio lijep. Tena je uz vodnikovu ljubav došla do vrhunca ljudske sreće. (Kozarac 1996: 96-98). To su bili divni dani za Tenu ali i za cijelo selo, kao da je dolaskom tih vojnika malo siromašno selo oživjelo. Svaki kutak sela zračio je veseljem i neprekidnim svečanostima i svadbama. Sva ta nerealna sreća kao da je samo čekala lošu vijest, ta vijest je došla u obliku vojničke zapovijedi. Zapovijed je glasila da vojnici trebaju prijeći u Brčko u Bosnu. U tim trenucima vidimo da je ljubav koju Tena osjeća ona prava ljubav koju neće osjećati ni za jednog muškarca poslije, nego samo za vodnika. „*Ona je zbilja ljubila, ljubila prvi puta. Da nije vidjela vodnika, ona možebiti za cijeloga svoga života ne bi ni znala, što je prava ljubav* (Kozarac 1996: 97). Odlaskom Jaroslava Beraneka kao da je i dio Tene otišao s njim. Ljubav koju je Tena osjećala prema njemu poslije će zamijeniti s materijalnim stvarima koje će primiti od Leona.

Odlaskom vojske dolazimo do druge ljubavne faze u Teninom životu. Tena upoznaje Leona, zastupnika pariške šumske tvrtke, koji je u selu unajmio najveću kuću, samo kako bi pokazao svoju moć. Leona možemo nazvati prvim negativcem u Teninom životu. Naime on dolazi u Slavoniju kako bi iskoristio svo njezino bogatstvo, istovremeno za oko mu je zapela i Tena koju odlučuje isto iskoristiti zbog njezine ljepote. Leon ne ljubi Tenu kao što ju je vodnik ljubio, ona njega privlači isključivo zbog svoje tjelesne ljepote. Njemu ostale njezine kvalitete nisu bile bitne jer on nije tražio ljubav, nego samo zanimaciju da mu prođe vrijeme jer „*on je znao da nije ni tražio samotnu ljubicu koju će presaditi u svoj vrt, nego ružu koju će si zadjeti za prsa da mu miriše i ugađa – jedan dan. On je nju volio toliko koliko i zemlju u kojoj je sada živio: on nije došao u Slavoniju da ostane uvijek u njoj, da bude članom te zemlje, da s njom*

diše i uzdiže; ne, on je došao da se okoristi onim što je u njoj lijepo i vrijedno... Svjestan je činjenice da će ju odbaciti kad mu dosadi, jednako kao što će napustiti Slavoniju kad iz nje iscrpi ono što se iscrpiti daje.“ (Kozarac 1996: 98-103). Zanimljiva je činjenica kako je Leon mogao imati bilo koju djevojku u selu, ali on je htio samo Tenu. Njega je Tena zanimala zato što u početku nije pokazivala interes za njega nego je tek na poticaj oca otišla k njemu. Kod prvog susreta Leona i Tene ona je bila posve zakopčana, zaogrnutu crnom maramom kao simbolom velike tuge za nekom dragom osobom. Upravo će ta tajanstvenost i „velebna tišina“ njezina lica potaknuti Leonovu žudnju. Iako u početku nije htjela imati bilo kakve veze s Leonom, nakon cjelodnevnog nagovaranja njezinog oca i pričanju o bogatstvu i ljepoti koja se nalazi kod Leona, Tena s njim započinje ljubavnu vezu. Ova ljubavna veza je drugačija od one koju je vodila s vodnikom. Ova će joj veza dati materijalnu ispunjenost, ali ne i duhovnu. Od tog trenutka lik Tene se u Kozarčevoj pripovijetki mijenja. Osjećaji koje je osjećala dok je ljubila vodnika naspram osjećaje koje je osjećala nakon prve noći provede s Leon su totalna suprotnost. Kao svjetlo i tama. S vodnikom je Tena osjećala nadzemaljsku čar, dok ono što osjeća za Leona nije ništa. Iako je u dubini svojega srca znala da radi krivo, ona nije znala što da drugo radi. Kako su prolazili dani, tako se Tena sve više mijenjala. Ovaj odnos odlikuje se prije svega tjelesnim užicima i materijalnim blagostanjem. Ona postaje gizdava i ohola osoba, što dolazi na vidjelo kada dolazimo do njezine treće ljubavne faze. Na romskoj zabavi upoznaje Đorđa te je njoj *„bio Leon kao i Đorđe, jer ona više nije znala što je ljubav. Ona je bila u onom sretnom raspoloženju te je osjećala da joj se svatko divi, da je svatko ljubi, a ona da ne mora nikoga. (...) Bila je samoj sebi lagana kao ptica; nije marila što toliki čeznu za njom, što joj Leon više puta ljubomorno zaviri u oči, što je Đorđe napustio i kuću i ženu te kao lud mahnita za njom.*“ (Kozarac 1996: 104-105).

Tena se svojim postupcima počinje pretvarati u fatalnu ženu koja se nije htjela zadovoljiti s jednim čovjekom. Ona je spremna biti svačija, tko ima novac. Kroz razgovore s Leonom ponekad bi se pitala zašto je voljela vodnika a ne Leona koji joj je mogao sve materijalno pružiti. Nakon što je Leon iskoristio sve što se dalo iskoristi otišao je i ostavio Tenu iza sebe. Tenino ponašanje u tom trenutku dokazuje kako je ona ljubovala s Leonom radi novaca i materijalnog, a ne radi sreće. Danima nakon što je otišao Tena je počela brojiti sve materijalno što je dobila od Leona, te u tome našla utjehu, dok je nakon što je vodnik otišao nosila crnu maramu u znak žaljenja za voljenom osobom. U tom razdoblju njezin otac i ona izgubili su sve što su imali a Tena je umjesto da se brine kako da spasi oca i sebe, razmišljala je kako će naći novog muškarca da ju uzdržava. (Kozarac 1996: 110-113). Nove muškarce ona pronalazi u Jozi

Matijeviću i Đorđu. Odlučila je ona tako, da će je Joza hraniti, a Đorđe materijalno opskrbljivati. U tim danima dolazimo do jednog od najvažnijih događaja u Teninom životu. Ljubomorna Đorđina žena, odlučuje ubiti sve dobro što čini Teninu ljepotu. Maruška je naručila zaraženu maramu koja će Tenu od labuda pretvoriti u ružno pače. Dani su prolazili, a Tenina je ljepota sve više nestajala. Nitko je od njezinih muškaraca nije dolazio posjetiti. Kada su napokon otišli k njoj, pobjegli su glavom bez obzira i tako je Tena ostala sama. (Kozarac 1996: 120-125).

Kroz ovo kratko razdoblje u svom životu Tena je upoznala svoju pravu ljubav, ali ju je izgubila. Mislila je kako će je moći zaboraviti pa je ušla u turbulentnu vezu s bogatim muškarcem. Kada je i on otišao, Tena svjesna svoje ljepote odlučila je iskoristiti ju te je zavela Jozu i Đorđa. Jednog zbog hrane na stolu, a drugog zbog novaca. Sve to je rezultiralo da je Tena ostala sama, bez ljubavi i krastava. Kada smo upoznali Tenu i njezinu ljubav prema vodniku, teško je bilo zaključiti da će ona tako završiti. Krivca možda možemo pronaći, prvo u nepravilnom očevom odgoju, ali i u preranoj smrti njezine majke, a drugo u njezinoj znatiželji i želji da se materijalno osigura. Teško je bilo zamisliti kako će Tena imati neki sretan kraj. Bolesna, siromašna i napuštena od svih bila je samo prikaza djevojke kakva je bila. U isto vrijeme kako je Tenina ljepota propadala, tako je propadala i ljepota i bogatstvo Slavonije. Ljudi su bili sve siromašniji te su im kuće bile pod dugovima i na prodaju. Na prodaji se našla i Tenina kuća. Tada su u selo došli i češki vojnici „*Voda tih doseljenika bio mlad čovjek sa vojničkom kapom a bez desne ruke; govorio je hrvatski i bio tumačem.*“ (Kozarac 1996: 125-126). Taj mladić bio je Jaroslav te se sada kretao istim putem kao i prije tri godine ali „*onda je on išao u smrt, a našao je svoju ljubav*“. (Kozarac 1996: 126). Vidio je Tenu kako visi nad prozorom te se bojao da ga ona neće ovakvog htjeti, da će se zgaditi nad njime. Ušavši u dvorište stao je i nepomično je gledao Tenu te mu se činilo kao da vidi dvije Tene, jednu nevinu i lijepu koju je ostavio te drugu Tenu koja više nije bila lijepa. Tako je i Tena vidjela dvije osobe. Tena i vodnik stajali su jedno ispred drugog bez riječi, jer u tom trenutku nisu mogli govoriti, ali su zato govorom ljubavi govorile njihove oči koje su prvo vidjele prijašnju ljepotu, ali kasnije i onu važniju duševnu ljepotu: „*To su vidjele njihove oči, a što su vidjele, nije bilo lijepo, ali dok je to došlo do srca, pretvorilo se u ono anđeosko milosrđe iz kojega se rodio biser-suza na njihovim očima, suza iz koje je prosijavala sjajna traka ljepše budućnosti*“. (Kozarac 1996: 128).

Ljubav koja se dogodila između Tene i vodnika bila je ona prava ljubav za koju možemo reći kako može pobijediti sve. Tena i vodnik su kroz razdvojenost svaki na svoj način osakatili

sebe i svoju dušu. Tena ljubeći muškarce radi materijalnog zadovoljstva, a vodnik ratom gdje je ostavio komadić sebe i svoga tijela. Na kraju pripovijetke Kozarac nas iznenađuje te nam u Tenin život vraća ljubav. Tena je sada samo sjena prvobitne ljepote, a Jerko mršav vojnik bez ruke, ali čista ljubav koju su osjećali jedno za drugo je pobijedila. Oni su se gledali očima ljubavi i nade za budućnost koja će sve ponovno uzdići.

Na samom kraju Teni je bilo žao zbog načina života kakvim je živjela. Kada je ugledala Jaroslava, shvatila je da je ostala ljubav među njima koja se opet iznova probudila, a da je sve što je proživjela nakon njegova odlaska bila velika laž.

6. Zaključak

Cilj ovog završnog rada bio je prikazati dvije ljubavi koje su opisane u književnim tekstovima u razdoblju realizma. August Šenoa je u koncept povijesnog romana uveo ljubav Dore i Pavla. Njihova je ljubav prava. Pavle se kroz cijeli roman borio za njihovu ljubav. Iako njihova ljubavna priča završava tragično, ostale priče u romanu ne ostaju nedovršene. Svi su loši likovi kažnjeni za svoja nedjela. Na koncu Pavle se na odru svoje voljene zakleo na vječnu ljubav. Kozarčeva pripovijetka *Tena* pokazatelj je kako prava ljubav može pobijediti sve nedaće koje im stanu na put. Teni je na kraju svega bio žao zbog načina života kojeg je vodila nakon odlaska vodnika. Kada ga je ponovno ugledala nakon tri godine shvatila je da je ostala ljubav među njima, koja se opet iznova probudila, a da je sve što je proživjela nakon njegova odlaska bila velika laž. Lik Tene daje nadu kako ljubav pobjeđuje sve. Kozarac je pokazao kako se netko zbog ljubavi može promijeniti, u ovom slučaju Tena. Nakon svoje prve ljubavi okreće se materijalnoj ljubavi, ali na kraju se ipak vraća onoj pravoj te se kaje za svoje grijehe.

7. Popis literature

1. Flaker, A. (1986.) *Stilske formacije*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber
2. Gučetić, N. (1995.) *Dijalog o ljubavi/Dialogo d'amore*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika
3. Jurišić, M. (2004.) Bilješka o piscu u: A. Šenoa *Zlatarovo zlato*, Zagreb: Večernji list, str 333-335.
4. Kozarac, J. (1996.) *Tena* u: D. Merkler (ur.) *Hrvatski pripovjedači u doba realizma*, Zagreb: Sys Print, str. 92-128.
5. Merkler, D. (ur.) (1996.) *Hrvatski pripovjedači u doba realizma*. Zagreb: Sys Print
6. Milanović, B. (1972.) *Od realizma do moderne*. Sarajevo: Svjetlost
7. Stendal, H. (1976.) *O ljubavi*. Subotica: Minerva
8. Solar, M. (1997.) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga
9. Šenoa, A. (2004.) *Zlatarovo zlato*. Zagreb: Večernji list

Internetski izvori:

1. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37737> (Pristupljeno 17.08. 2018.)
2. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108> (Pristupljeno 15.08.2018.)
3. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33565> (Pristupljeno 16.08.2018.)
4. Zovko, G. (2016.) Klara Grubarova iz Šenoina romana *Zlatarovo zlato* (1871.) *Hum*, vol. 11, br. 16, 2016, str. 67-86. <https://hrcak.srce.hr/185998>. /Pristupljeno 20..08.2018.)